
De la Tarragona romana a la petroquímica i metropolitana. Una visió general

JOSEP OLIVERAS I SAMITIER

Universitat Rovira i Virgili
josep.oliveras@urv.cat

La ciutat de Tarragona és, segons dades de desembre del 2023, la setena ciutat en població de Catalunya, amb més de 138.000 habitants i una densitat superior als 2.300 h./km² en els 55 km² del municipi. A més, es troba en una de les àrees més poblades del país, conseqüència de la seva situació al litoral i de ser un nucli ben comunicat i proper a altres ciutats rellevants.

La posició de la ciutat històrica es troba en un esperó rocós, un tossal esgraonat, prolongació dels materials derivats de la serralada Prelitoral que fan de divisió entre les petites conques dels rius Francolí i Gaià. Aquest espai se situa a la part interior d'un petit golf que es forma entre els caps Gros de Torredembarra i el de Salou i possibilita la instal·lació d'un bon port. A partir de la segona meitat del segle xx la ciutat s'estén cap a la banda dreta del primer riu, on s'instal·la la indústria petroquímica i els anomenats barris de Ponent, formats per blocs d'habitatges d'iniciativa pública i privada i cases de poca altura, moltes de les quals d'autoconstrucció. En direcció al riu Gaià, en una zona aturonada, s'hi situen àrees residencials d'unitats unifamiliars amb jardí, que conformen les urbanitzacions de Llevant. Al nord del nucli històric, on l'antiga carretera de Santes Creus inicia la plana, s'hi forma el barri de blocs plurifamiliars de Sant Pere i Sant Pau. Igualment, i sense cap continuïtat amb les zones anteriors, en direcció a Valls per l'N-240, i molt a prop de la refineria de petroli, s'edifiquen els barris de cases bloc de Sant Salvador i Sant Ramon.

La ciutat històrica té els orígens en l'arribada de l'exèrcit romà l'any 217 aC. El lloc, ocupat fins aleshores per ibers, era adient perquè la proa rocosa presentava unes bones defenses. A més, els romans, seguint el Francolí, arribaven fàcilment a l'altiplà central de Catalunya i des d'aquí van endinsar-se per la depressió de l'Ebre cap al nord i el centre peninsular.

La nova ciutat que formaren els romans esdevingué la capital d'Hispania. Juli Cèsar concedí a la ciutat la categoria de colònia, i en els segles I i II dC es bastiren els grans equipaments civils els vestigis dels quals es poden contemplar avui. Al segle III comença a patir invasions de tribus bàrbares i l'any 717 va ser destruïda per tropes àrabs i berbers i va quedar sota el domini de Tortosa. Al segle XII i sota els comtats de Ramon Berenguer III i IV s'inicià la nova etapa de reconstrucció; a mitjan segle solament s'havia ocupat la part alta de la ciutat antiga, mentre que la resta romanica abandonada.

Als segles XVII, XVIII i bona part del XIX, la ciutat era plaça militar. S'ampliaren les muralles, es construïren baluards i fortins i es va sofrir la guerra de Secessió, la de Successió, i especialment la napoleònica. En aquesta darrera guerra Tarragona va ser saquejada i incendiada, i se'n van destruir molts edificis. En època de pau, un il·lustrat del segle XVIII definí Tarragona com «un gran convento, una gran fortaleza y un museo arqueológico viviente».

A la primera meitat del segle XIX es va urbanitzar el barri de la Marina a la part baixa, es va iniciar la construcció del que seria el port modern, així com es va obrir la carretera des del port cap a Reus, per facilitar el trànsit de mercaderies. El port i el comerç de productes agraris, molt especialment vins i aiguardents, possibiliten la represa de la ciutat mercantil i l'aparició d'una burgesia formada per terratinents, comerciants i professionals. Tres branques d'activitat que podien coincidir en la mateixa família.

Erigida el 1833 capital de província, a mitjan segle XIX la nova burgesia impulsà els primers plans d'eixample, s'enderrocaren part de les muralles i es construí el primer tram de la rambla Nova, i el carrer de la Unió, per enllaçar el barri de la Marina amb el nou eixample i la part alta de la ciutat. A finals del segle, es configuraren nous eixamples i s'inicià l'expansió de la ciutat en direcció al Francolí, que es complementà amb el pla Pujol (1922), que considerava la prolongació de la rambla Nova fins a formar una nova gran plaça per redistribuir el trànsit (la Imperial Tarraco). L'edificació avançava igualment seguint l'antiga carretera de Santes Creus, avui carrer de Rovira i Virgili, i es dibuixava la primera ronda nord, que possibilitaria l'avinguda Catalunya.

Els nous plans urbanístics del 1960 i 1973 van ser expansius, sense una bona regulació de les trames urbanes i dels volums, amb pocs espais verds i oberts. El seny urbanístic no arribà fins al pla Cantallops del 1984, que ha marcat la línia del planejament posterior.

Demogràficament, la ciutat tenia a finals del segle XVIII uns deu mil habitants, reculà a causa de la guerra napoleònica, i en finalitzar el primer terç del segle XX depassava els trenta mil habitants. El creixement poblacional va ser lent fins a arribar als primers anys seixanta del segle passat. Degut a la implantació de les primeres indústries petroquímiques i a l'ampliació del port, la població entre el 1960 i el 1970 augmentà un 72,8 %, quan va passar dels 45.273 als 78.238 habitants, cosa que explica la formació dels nous barris ocupats majoritàriament per obrers immigrants. L'any 1981, Tarragona tenia 111.689 habitants, i 140.323 l'any 2009, amb una posterior i lleugera disminució com a conseqüència de la segregació del poble de la Canonja, que havia

estat forçosament agregat a la ciutat. Els barris de Ponent (Torreforta, Camp Clar, Bonavista) concentren actualment més del 26 % de la població, mentre que el barri històric de la part alta solament el 3 %.

El desembre del 2023 només la meitat de la població havia nascut a Tarragona, i bona part eren fills de persones immigrades d'altres part de Catalunya, d'Espanya i també de l'estranger. Un 7 % eren nascuts al Marroc, gairebé el mateix percentatge que els nascuts a l'Amèrica Llatina i a Andalusia, percentatges que sumen més del 20 % de la població. Amb el nou mil·lenni cobren importància les immigracions procedents de fora de la Península, lligades a l'auge de la construcció i el turisme. Interrompudes durant la crisi iniciada el 2008, s'han reprès en els darrers anys. Aquests fets han comportat l'existència de diferents comunitats culturals i un retrocés de la llengua i cultura pròpies del país, com mostraria l'enquesta del 2011, en la qual només el 54 % manifestava que sabia escriure en català. Igualment, la composició de la població per origen i la diferència de rendes tenen a veure amb els resultats electorals, amb diferències clares entre els barris de Ponent i de Llevant.

La població que treballa està ocupada fonamentalment en el comerç i els serveis (80,4 %), seguida de la indústria (11,6 %) i la construcció (7,4 %). És irrellevant l'ocupació en el sector agrari, i la dedicada al sector pesquer és només un 1 % i en franc retrocés. El paper dels serveis i del comerç s'explica perquè Tarragona és un centre de nivell superior en els camps educatius, sanitaris i administratius, i disposa d'equipaments comercials que serveixen àmbits que depassen àmpliament els límits municipals. Gràcies a les activitats anteriors el PIB per habitant (43.700 euros) és un 25 % superior a la mitjana de Catalunya.

Tarragona era una ciutat amb molt poca implantació industrial fins a l'aparició de la indústria química (1960) i la refineria de petroli (1975). Anteriorment, continuava sent una ciutat eclesiàstica, militar, administrativa i amb un comerç solament de productes essencials. L'única implantació industrial notable abans de les químiques va ser la fàbrica de tabacs (1930-2000).

Les indústries químiques es concentren en dos grans polígons, situats majoritàriament fora dels límits de la ciutat, però que necessiten una gran proximitat al port per carregar i descarregar els productes. Actualment, hi ha vint-i-nou empreses químiques implantades a la zona, amb uns 5.000 llocs de treball directes i uns 3.500 d'indirectes. Pel que fa al port, té un paper molt rellevant per a l'economia local. Té unes 1.200 hectàrees de molls, mou uns 35 milions de tones de càrrega, dona feina a uns 800 treballadors i hi ha unes 80 empreses lligades a l'activitat portuària. S'importen hidrocarburs i materials a granel (cereals, carbó, ferro...) i s'exporten derivats del petroli, cotxes, productes alimentaris, etc.

Per entendre l'economia de Tarragona, cal tenir en compte els sectors sanitari i universitari. El primer compta amb dos grans hospitals i ocupa uns 2.800 treballadors directes i uns 1.500 d'indirectes. A més, hi ha altres hospitals i clíniques, i és cap d'una regió sanitària amb uns 3.000 sanitaris dels sector públic. Per als estudis superiors, la Universitat Rovira i Virgili és un altre pilar bàsic de l'economia tarragonina. Té dotze centres, no tots ubicats a la ciutat, els seus

pressupostos depassaven els 135 milions d'euros (2023), té uns 1.276 docents, unes 700 persones en administració i serveis i prop de 16.000 estudiants. La universitat destaca a escala internacional en diferents àmbits de coneixement i l'any 2023 havia captat 46,2 milions d'euros en concursos públics de recerca.

En resum, Tarragona és una ciutat gran que forma part d'una aglomeració de tipus metropolità que depassa els 500.000 habitants i que disposa d'implantacions industrials, turístiques i de serveis importants. La ciutat en si té una configuració paral·lela al litoral, amb una zona central formada per la ciutat antiga i els eixamples, i unes altres zones que parcialment la rodegen. Cadascun d'aquests nuclis i zones es diferencia clarament dels altres, tant en renda com en cultura, ocupació i afinitats ideològiques i electorals.